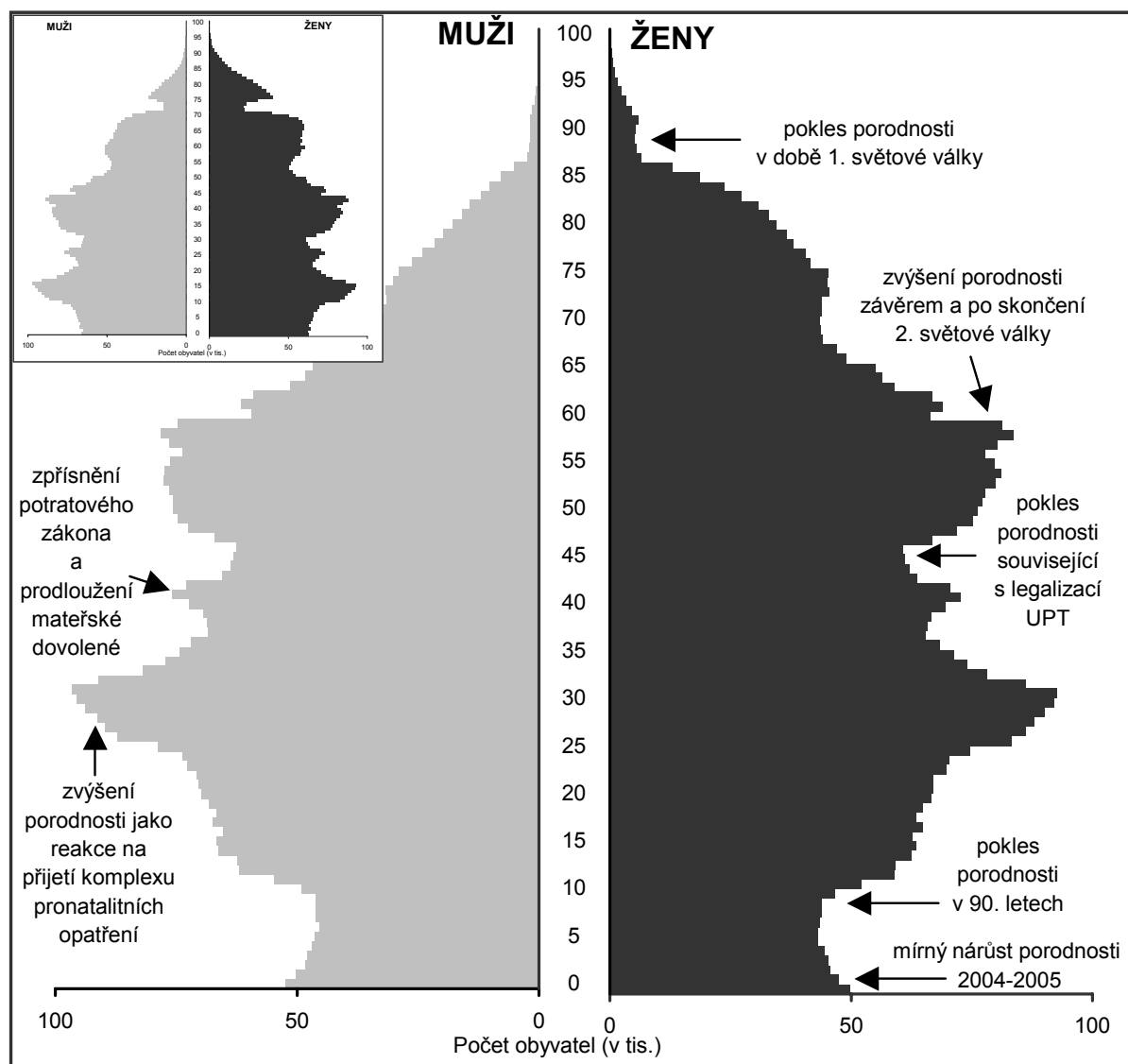

I. SLOŽENÍ OBYVATELSTVA PODLE VĚKU A RODINNÉHO STAVU

Současné věkové složení obyvatel České republiky je ovlivněno zejména prudkým poklesem porodnosti, který nastal v první polovině devadesátých let, následnou stagnací ročních počtů narozených a v posledních dvou letech jejich viditelným, i když mírným, vzestupem. Tímto vývojem v uplynulých šestnácti letech došlo k vytvoření dalšího „zářezu“ ve věkové pyramidě – v její základně.

Obr. I.1 Věkové složení obyvatel, 31.12.2005 a 31.12.1990 (malý obrázek)

Pro věkovou strukturu obyvatel České republiky jsou typické nepravidelnosti. Ty byly způsobeny zejména výkyvy ve vývoji porodnosti. Těmi nejvýraznějšími byly:

- pokles porodnosti za první světové války (1915-1918) – těmto osobám je v současnosti 87-90 let a i když v takto vysokém věku žije již jen malý počet lidí, deformace věkové struktury je stále patrná

- kompenzační vzestup porodnosti po skončení první světové války (1919-1923)
- pokles porodnosti v letech 1933-1937 (hospodářská krize)
- nárůst porodnosti v letech druhé světové války a po jejím ukončení
- snížení porodnosti v souvislosti s přijetím potratového zákona (1958-1962)
- tříletý vzestup počtu narozených v letech 1963-1965 vyvolaný zpřísněním potratového zákona (důvod „více dětí“ byl zpřesněn, že za více dětí se považovaly nejméně tři žijící děti) a prodloužením mateřské dovolené z 18 na 22 týdnů od 1.4.1964
- vzestup porodnosti v 70. letech (1973-1979) jako důsledek přijetí komplexu pronatalitních opatření v souběhu s působením vlivu vyšších počtů mladých žen
- hluboké snížení počtu narozených v devadesátých letech
- počátky mírného vzestupu porodnosti od minima z roku 1999, resp. výrazněji až od roku 2004 jako projev rození dětí, které ženy posouvají/posouvají do vyššího věku.

Jiná rovina deformací věkové struktury se týká poměru mužů a žen v populaci. Jedná se zejména o převahu žen ve věku nad 60 let způsobenou výrazně vyšší úmrtností mužů v tomto věku. Zmíněné nerovnoměrnosti všech druhů se v čase posouvají do vyšších věků a spolu s vývojem dalších demografických procesů ovlivňují věkové složení v jednotlivých letech a následně další populační vývoj.

Počet osob mladších 15 let se mezi roky 1990 a 2005 snížil z 2,2 milionu na 1,5 milionu, když pokles pokračoval i v letech 2004-2005, v období, kdy se počty narozených dětí lehce zvýšily. Podíl dětí v populaci se snížil z 21,1 % v roce 1990 na 14,6 % v roce 2005. Procentní zastoupení obyvatel ve věku 0-14 let a obyvatel starších 65 let se tak postupně vyrovnávalo, v loňském roce činil rozdíl pouze 0,4 procentního bodu ve prospěch dětí. Podíl osob ve věku nad 65 let se zvyšoval jen pomalu (mezi roky 1990 a 2004 o 1,6 procentního bodu), neboť přes tuto věkovou hranici přecházely početně slabé ročníky. Věku 65 let totiž ještě nedosáhly osoby narozené v letech druhé světové války a těsně po jejím skončení. Silný byl již ročník 1940 (úplně nejsilnější pak 1944), takže již v příštích několika málo letech lze nárůst podílu obyvatel v této věkové kategorii očekávat. Populace České republiky tak začne intenzivně stárnout i tzv. seshora věkové pyramidy, nikoli jen zespoda (díky snížení podílu dětí v populaci), jak tomu bylo doposud.

Tab. I.1 Charakteristiky věkového složení, 1990-2005 (31.12.)

Věková skupina/ukazatel	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
	počty (v tis.)							
Celkem	10 364	10 321	10 267	10 206	10 203	10 211	10 221	10 251
0-14	2 194	1 893	1 664	1 622	1 590	1 554	1 527	1 501
15-64	6 868	7 056	7 179	7 170	7 196	7 234	7 259	7 293
65+	1 302	1 372	1 423	1 415	1 418	1 423	1 435	1 456
80+	259	277	250	260	277	293	308	322
	složení (v %)							
0-14	21,1	18,3	16,2	15,9	15,6	15,2	15,0	14,6
15-64	66,3	68,4	69,9	70,2	70,5	70,9	71,0	71,2
65+	12,6	13,3	13,9	13,9	13,9	13,9	14,0	14,2
80+	2,5	2,7	2,4	2,6	2,7	2,9	3,0	3,1
	syntetické ukazatele							
Index stáří*	59,4	72,5	85,5	87,2	89,2	91,6	94,0	97,0
Průměrný věk	- obě pohlaví							
	36,3	37,3	38,8	39,0	39,3	39,5	39,8	40,0
	- muži							
	34,5	35,6	37,1	37,4	37,7	37,9	38,2	38,4
	- ženy							
	37,9	38,9	40,3	40,5	40,8	41,0	41,3	41,5
Věkový medián	- obě pohlaví							
	35,3	36,4	37,6	37,9	38,2	38,5	38,7	38,9
	- muži							
	33,6	34,4	35,9	36,2	36,5	36,7	36,9	37,1
	- ženy							
	37,0	38,4	39,6	39,8	40,0	40,2	40,5	40,7

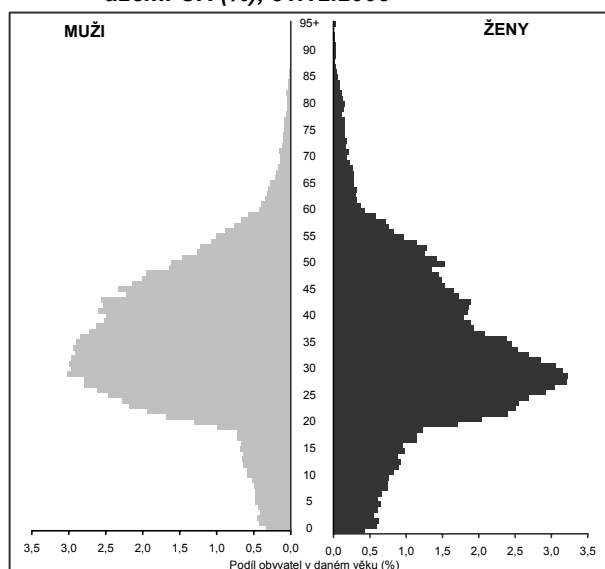
* počet osob ve věku 65 a více let na 100 dětí ve věku 0-14 let

Počet osob starších 80 let se na konci 90. let přestal snižovat a naopak se od roku 2000 zvyšuje. Do tohoto věku se totiž dostali/dostávají osoby narozené v době kompenzačního vzestupu porodnosti po skončení první světové války a z následného období vyšší úrovně porodnosti v dalších několika letech.

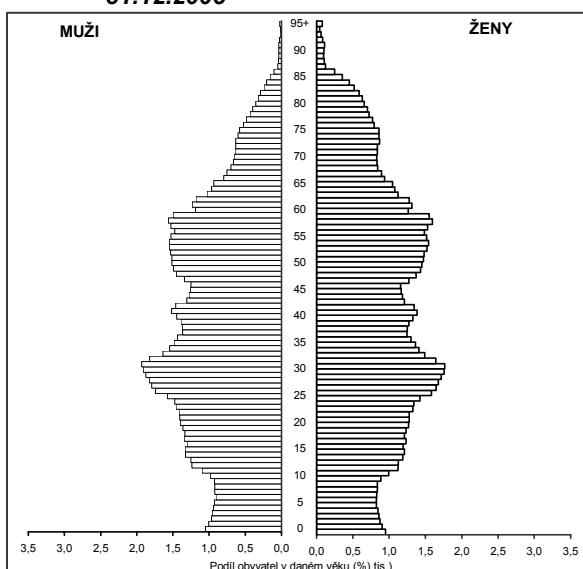
Osob ve věku 15-64 let rovněž v uplynulých šestnácti letech mírně přibývalo, a to o něco pomaleji než osob starších 65 let. Spolu s poklesem počtu dětí to znamenalo snižování zatíženosti ekonomicky aktivního obyvatelstva, ale již v relativně blízké budoucnosti se tato situace bude měnit. Zároveň se bude měnit struktura závislých osob – mnohem vyšší podíl budou představovat osoby v poproduktivním věku.

I když neexistuje bilance obyvatelstva podle státního občanství, tudíž není k dispozici aktuální věkové složení občanů České republiky (existuje z dat ze sčítání lidu 2001), lze vzhledem k nízkému podílu cizinců v populaci srovnávat věkovou strukturu cizinců s celkovou strukturou obyvatelstva ČR. Věkové složení cizinců pobývajících na území ČR se podstatně liší od složení „domácí“ populace. Silněji jsou zastoupeni muži – tvoří 60 % populace cizinců, zatímco v celém obyvatelstvu 49 %. Výraznější skupinu také tvoří mladší věkové skupiny (20-39 let). Podstatně méně je naopak dětí a obecně také osob ve vyšším věku.

Obr. I.2 Věková struktura cizinců pobývajících na území ČR (%), 31.12.2005

Obr. I.3 Věková struktura celé populace ČR (%), 31.12.2005

Zdroj: Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie

Tab. I.2 Věkové složení cizinců a populace ČR, 31.12.2005

Věková skupina	Muži		Ženy		Celkem	
	cizinci	ČR	cizinci	ČR	cizinci	ČR
0-14	7,6	15,4	10,5	13,9	8,8	14,6
15-24	13,2	13,8	16,7	12,6	14,6	13,2
25-34	28,4	17,7	29,4	16,1	28,8	16,9
35-44	26,1	14,1	19,9	12,9	23,5	13,5
45-54	16,7	14,4	14,1	13,9	15,7	14,1
55-64	5,7	13,2	5,6	13,7	5,7	13,5
65+	2,3	11,4	3,8	16,9	2,9	14,2

Vedle struktury podle věku je důležitou charakteristikou obyvatelstva jeho složení podle rodinného stavu. To je určováno zejména intenzitou vstupu do manželství, roli hraje rovněž výše rozvodovosti a s ní spojená sňatečnost rozvedených osob. Ve vysokém věku ovlivňuje strukturu podle rodinného stavu výrazněji i úmrtnost, resp. její rozdílná úroveň u mužů a žen.

Hluboký pokles sňatečnosti v devadesátých letech a její následná stabilizace na nízké úrovni (daná odkládáním uzavření manželství do vyššího věku či úplným odmítáním sňatku a nahrazením nesezdaným soužitím) se projevily ve zvýšení počtu svobodných mužů a žen, zejména v mladém věku (do 35 let).

Tab. I.2 Podíly mužů v jednotlivých věkových skupinách podle rodinného stavu (%), 1990-2005 (31.12.)

Věková skupina	Svobodní			Ženatí			Rozvedení			Ovdovělí		
	1990	2004	2005	1990	2004	2005	1990	2004	2005	1990	2004	2005
15-19	98,5	99,9	99,9	1,5	0,1	0,1	.	.	.	.	.	.
20-24	66,3	95,5	96,3	32,5	4,2	3,5	1,2	0,3	0,2	.	.	.
25-29	27,4	68,3	71,3	68,1	28,6	26,0	4,5	3,1	2,7	.	.	.
30-34	15,0	33,7	36,8	77,2	56,6	54,2	7,7	9,6	8,9	0,1	0,1	0,1
35-39	10,5	17,8	18,9	79,0	66,6	65,4	10,2	15,4	15,5	0,3	0,2	0,2
40-44	7,9	12,7	13,1	80,4	69,8	68,6	11,2	17,1	17,9	0,5	0,4	0,4
45-49	6,3	10,2	10,5	81,9	71,3	70,4	10,9	17,7	18,4	0,9	0,8	0,8
50-54	5,5	7,8	8,2	83,8	74,2	73,2	9,0	16,5	17,2	1,6	1,5	1,4
55-59	4,9	5,8	6,0	84,7	77,7	76,9	7,5	13,9	14,5	2,9	2,6	2,6
60-64	4,5	4,3	4,5	84,3	80,7	80,1	6,0	10,7	11,2	5,1	4,3	4,2
65-69	4,5	3,7	3,7	82,2	81,6	81,5	4,8	7,5	7,8	8,5	7,2	7,0
70-74	4,0	3,1	3,1	78,5	79,5	79,7	4,3	5,7	5,8	13,2	11,7	11,4
75-79	4,0	3,0	2,8	71,6	73,3	74,1	3,3	4,5	4,5	21,2	19,2	18,6
80-84	3,9	2,9	3,0	62,1	64,3	65,0	2,0	3,6	3,5	32,1	29,2	28,6
85+	5,2	2,9	2,7	54,6	48,7	51,2	0,3	2,2	2,2	39,9	46,1	43,9
Celkem	24,9	32,3	32,8	65,9	55,2	54,5	6,4	9,7	9,9	2,8	2,8	2,8

Tab. I.3 Podíly žen v jednotlivých věkových skupinách podle rodinného stavu (%), 1990-2005 (31.12.)

Věková skupina	Svobodné			Vdané			Rozvedené			Ovdovělé		
	1990	2004	2005	1990	2004	2005	1990	2004	2005	1990	2004	2005
15-19	92,4	99,6	99,6	7,6	0,4	0,4	.	.	.	.	.	.
20-24	34,6	86,8	88,5	62,4	12,4	10,8	2,9	0,8	0,7	0,1	.	.
25-29	11,0	47,6	51,2	81,9	46,6	43,6	6,7	5,6	5,1	0,4	0,2	0,2
30-34	5,3	17,7	20,3	84,1	68,0	66,1	9,7	13,7	13,0	0,9	0,6	0,5
35-39	4,1	8,0	8,8	82,4	72,0	70,7	11,9	18,8	19,4	1,6	1,2	1,1
40-44	3,5	5,2	5,5	80,7	72,6	71,6	12,8	20,0	20,8	3,0	2,2	2,1
45-49	3,2	4,0	4,1	79,0	72,8	72,1	12,4	19,3	20,0	5,4	3,9	3,8
50-54	2,9	3,3	3,4	76,9	72,0	71,5	10,3	18,0	18,6	9,9	6,7	6,5
55-59	2,8	2,9	3,0	70,7	69,9	69,7	9,2	15,3	15,8	17,3	11,9	11,5
60-64	3,1	2,7	2,7	60,7	64,4	64,5	8,4	12,4	13,1	27,8	20,5	19,7
65-69	3,8	2,3	2,4	47,5	55,2	55,8	7,4	9,7	10,0	41,3	32,8	31,9
70-74	4,0	2,3	2,2	34,2	41,9	42,8	6,1	8,3	8,5	55,6	47,5	46,5
75-79	4,6	2,7	2,5	22,5	27,1	28,0	5,0	7,4	7,5	67,9	62,8	62,0
80-84	5,3	3,1	3,0	13,7	14,6	15,3	3,8	6,4	6,6	77,1	75,9	75,2
85+	6,8	3,6	3,2	9,6	6,3	7,2	1,8	4,5	4,6	81,8	85,6	85,1
Celkem	15,6	22,5	23,0	60,7	51,6	51,0	7,8	11,5	11,8	15,8	14,4	14,2

U ženatých/vdaných osob se největší snížení jejich počtu týkalo naopak těch nejmladších (do 25 let, v jejich rámci zejména do 20 let – pokles o 95 %). Manželství velmi mladých párů, která byla často vynucená těhotenstvím partnerky, tak téměř vymizela. Úbytek vdaných žen v celém reprodukčním věku – mezi roky 1990 a 2005 o 30 % – se významně projevily v poklesu plodnosti, neboť její snížení bylo zejména důsledkem úbytku počtu dětí rodičích se v manželství.

Díky nárůstu rozvodovosti a snížení zájmu o uzavírání nového manželství přibývalo rovněž rozvedených osob. Celkový podíl rozvedených osob v populaci 15+ v roce 2005 dosahoval mezi muži

bezmála 10 %, když v roce 1990 to bylo méně než 6,5 %, mezi ženami necelých 12 %, resp. 8 %. Lze však předpokládat, že část z nich žije v novém, ale nesezdaném partnerství. Nejvyšší podíl rozvedených osob se u obou pohlaví vyskytuje ve věkové skupině 40-49letých. V roce 2005 bylo v tomto věku rozvedených 18 % mužů a 20 % žen.

Na rozdíl od svobodných je v případě rozvedených o něco vyšší zastoupení mezi ženami, a to ve všech věkových kategoriích. Tato situace souvisí s tím, že ženy po rozvodu uzavírají nových sňatek o něco méně často než muži.

Podíl ovdovělých je dlouhodobě výrazněji vyšší mezi ženami, 14 vs. 3 % v loňském roce, a souvisí v vyšší úmrtností mužů. I když v důsledku výraznějšího zlepšení úmrtnosti mužů od konce osmdesátých let došlo k většímu poklesu zastoupení ovdovělých v populaci žen.

Obr. I.4 Složení obyvatel podle věku a rodinného stavu, 31.12.2005 a 31.12.1990 (malý obrázek)

